

FAZEKAS Júlia

Az ūrben folyton magába kapaszkodik

(Egressy Zoltán: *Hold on. Jelenkor, 2019*)

Hold on. Elsőre túlzottan egyszerű szójátéknak tűnhet ez a cím — egy szóköz ékelődik a főnév és a helyhatározórag közé, de ha folyamatosan olvassuk, akkor arra vonatkozik, hogy hol játszódik (részben) a regény: a Holdon. A szerkezet különböző elektronikai készülékeket is eszünkbe juttathat, mintha csak a Hold mellett lenne egy hatalmas kapcsoló, amelyet lehet *off* és *on* állásban tartani, ebben az értelemben pedig a cím az égitest bekapcsolt funkciójára utalna. Hogyha pedig nem magára az égitestre gondolunk — és azért juthat csak harmadikként eszünkbe ez a megoldás, mert a regény borítója egyértelműen a Hold fontosságát közvetíti —, akkor az angol *hold on* kifejezés ('kitartani', 'kapaszkodni', vagy még inkább felszólításként 'tarts ki' és 'kapaszkodj') szintén ott bujkál a cím értelemezésében. Ezek összjátéka adja tulajdonképpen a regény lényegi elemeit: a Hold mint helyszín, a technológia és a valamibe való kapaszkodás a szövegben izgalmas módon épülnek egymásra.

A többértelműség, a szavakkal való játék a mű egészében központi szerepet töltenek be. Adott helyzetben látszólag semmitmondó kifejezések (pl. *porból lettünk*) nyernek a történet későbbi pontján többletjelentést (és vezetnek a maguk egyféle magyarázatával másfajta, egyértelmű kifejtést nem kapó kérdésekhez). Különösen az egyik szereplő esetén válik ez érdekessé, aki lényegesen meghatározza az elbeszélő életét, ezáltal magát a regényt is. A narrátor titokzatos szerelmét (aki után kutat, és akinek az emlékébe legalább egy évtizedig görcsösen kapaszkodik) Apáti Annának hívják, ez a név nem túl burkolt formában idézi meg az *apátia* kifejezést. Érdekes az az ellentét, amely felfedezhető a szó értelme és aközött, ahogyan az elbeszélő a nőhöz viszonyul — hiszen egész elbeszélő életében szinte ő az egyetlen, aki komolyabb érzelmeket képes kiváltani belőle. Maga az *apátia* szó egyetlen egyszer szerepel a regény szövegében, és nem a nőhöz kapcsolódó események elmesélésekor (bár akár érvelhetnénk úgy is, hogy a *Hold on*-ban valamiképp minden Apáti Annához köthető), hanem akkor, amikor a minden emberbe beépített nyomkövetőt (és az annak elfogadtatását célzó projektet) ismerteti az elbeszélő: „Addigra az általános közöny miatt az emberek kibillenthetetlennek látszottak az apátiájukból.” (67) A mondat

azért is figyelemre méltó, mert azután szerepel, hogy Apáti Anna fontosságát (és a vele való megismerkedést) már kifejtette az elbeszélő, így maga a kifejezés anélkül vált hangsúlyossá, hogy korábban elhangzott volna. Az apátiából való kibillenés, amely a regény világában összerosódik az Apáti Annából (az iránta érzett szerelemből, az utána való céltalan keresésből) való kibillenéssel és ennek lehetetlenségével, adja a *Hold on* fő témáját. A szöveg ennek az érzelmi kiüresedésnek a problémájával szembe-sít, a magány és a kapcsolatteremtés feldolgozhatóságának összetettségével. A mondanivaló egyszerűsíthető lenne a következőképpen: aki Budapesten, Varsóban, Pisában és Liverpoolban egyedül van, az hiába megy a Hold mesterségesen létrehozott ál-budapesti bázisára, ott is kétségtelenül magányos lesz. A narratíva és az idősíkok darabjainak szerveződése, egymásba kapcsolódása, kiegészülve a cselekmény fokozatosan kibontakozó rejtélyeivel és fel-nem-tárt titkaival azonban ettől finomabban érzékeltetik a motivációkat, és egy izgalmas regényszerkezetet hoznak létre.

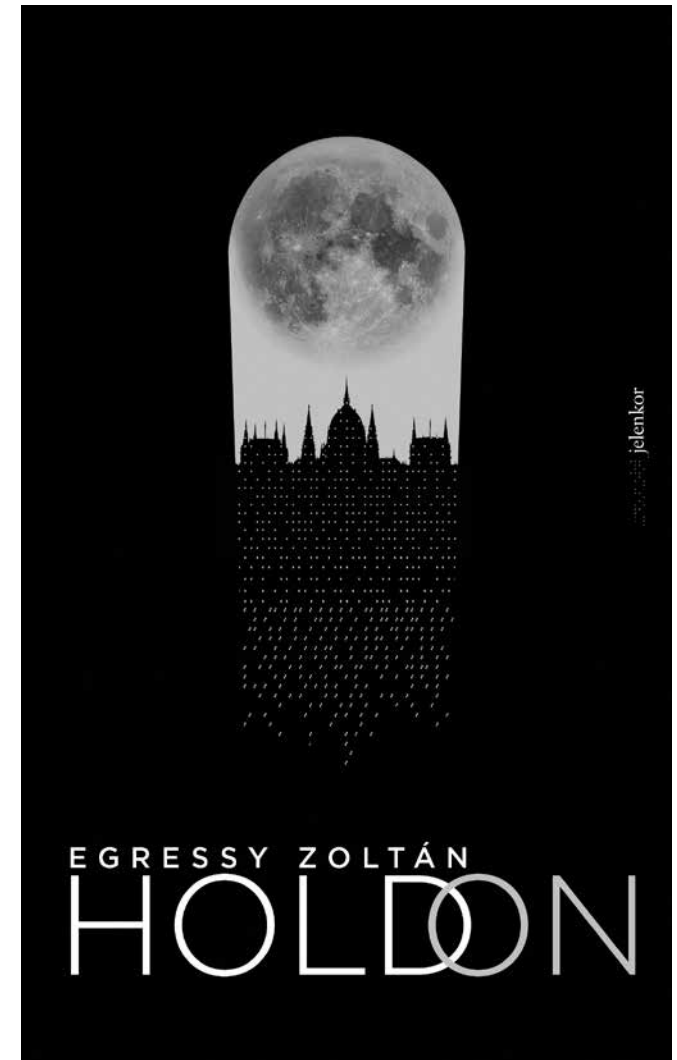
A felsorolt erősségek mellett, melyek egyszerre komplex szöveggé és magát gyorsan olvastató, érdekfeszítő regénnyé teszi a művet, vannak olyan elemei, melyek néhol az önmaga által megteremtett világot teszik hiteltelenné. A regény (több okból kifolyólag is, mint például a narrátor pozíciója vagy az idősíkok elhelyezése — mely kérdésekre még később kitérek) nagy hangsúlyt fektet a különböző dátumok, évszámok szerepeltetésére. Innen tudjuk, hogy az elbeszélés időpontja 2050, a narrátor-főszereplő pedig az ekkor 45 éves Laád Szabolcs, biokémikus, aki évek óta a Holdon él. Az életét meghatározó, vagy abban csak érintőlegesen feltűnő, említésre kerülő tudományos eredmények, találmányok ismertetése szépen belesimul a regény szövegébe, anélkül hogy túl részletessé, vagy a történet szempontjából feleslegessé válna. A következő évtizedek tudományos fejlődése, vagy annak az elképzelése szempontjából, merre halad a társadalom (hiszen például a nyomkövetők emberekbe építése nem kizárólag technikai kérdés), önmagukban nem szolgálnak újdonsággal, vagy inkább: a regény semmi olyan kérdést nem boncolgat, ami a tudományos-fantasztikus műfajban vagy a poszthumán irányzatok terén ne lett volna már számtalan alkotás témája. A *Hold on* ugyanakkor nem is arra törekszik, hogy valamilyen még soha el nem gondolt újítás vagy találmány emberiségre gyakorolt hatását vizsgálja, hanem arra, hogy Laád Szabolcs, aki történetesen 2050-ben él, ahol a hologramkoncert és az űrlift létező dolgok, hogyan boldogul a saját elméleteivel és viszonyaival. A regényben szereplő különböző technikai eszközök és jelenségek, ha (még) nem is hozzáférhetőek a mai olvasó mindennapi életében, de kellően ismerősek ahhoz, hogy ne szoruljanak hosszas bemutatásra. A szövegbeli 2050 azonban, talán éppen amiatt, hogy nem rugaszkodik el gyökeresen a mi jelenünktől, végig valamiféle mesterségesen létrehozott háttérhatását kelti. Hogyha nem a cselekményt és a karakterek személyes (egyben időtlen és egyetemes) problémáit figyeljük, akkor az az érzésünk támadhat, hogy ez egy olyan sci-fi (annak pedig

nem túl erős), amelyet nem 2019-ben, hanem legalább tíz évvel korábban találtak ki — ami pedig még nagyobb probléma, hogy érződik ennek a „kitaláltsága”.

Az, hogy Laád Szabolcs egyetlen, a saját élettartamában megjelent könyvről, filmről, zeneszámról sem tesz említést, némileg magyarázható a karakter személyes kulturális érdeklődésével. Bár egyszer sem artikulálja, hogy nem vonzzák a 21. századi, kortárs művészetek, összességében megállapítható róla, hogy korábbi dolgok érdeklik, például az előző évszázad színi előadásainak hologram-felvételét nézi a Holdon épített színházban, Apáti Annának a *Casablancát* akarja levetíteni, és mesterségesen reprodukált Beatles-koncertre megy. Néhol egyébként kifejezetten úgy tűnik, mintha ezek a technikai újítások túl könnyelmesen szolgálnák ki az elbeszélő érdeklődését. Példázza ezt, hogy a regényben többször visszatérő Shelley (akinek költészete meghatározó a narrátor számára, még ha ez a regény világában furcsa is egy biokémikustól) virtuális formában szinte könnyebben elérhető, mint egy jól működő fordítóprogram (illusztrálva a kapcsolatteremtési nehézségeket).

Ettől még furcsább, hogy a regény bizonyos, ma létező, technológiához kapcsolódó jelenségeket figyelmen kívül hagy vagy másképp értelmez. Szabolcs technikai szempontból kifejezetten fogékony az újításokra, az új lehetőségeket rendszerint kipróbálja vagy legalábbis érdeklődést mutat irántuk (ilyen újdonságnak számít egyébként a Shelley — és nyilvánvalóan más személyek — életének virtuális reprodukciója, de maga a Holdra költözés is). Kicsit nehezen érthető tehát, hogy egy ilyen ember számára a hangfelvétel készítésének magától értetődő módja miért a diktáfon, mit keres az egyáltalán a kezében egy 2040-ben tartott előadás közben? A regény összességében épít a ma megálmodott technológiai elképzelésekre — másfelől azonban mintha a mi jelenünk gondolkodásmódjában ragadt volna és nem organikusan bomlana ki abból, sőt, olyan megoldásokkal él, melyek már ma is különösek hatnának. A lakosságot bizonyos világméretű eseményekről a televíziókészüléken küldött/megjelenített üzenettel értesítik, pedig már ma is sokkal kézenfekvőbb megoldásként kínálkozna fel erre a mobiltelefon. Az internet, a közösségi média a szövegben megteremtett világban sokkal kisebb hatásoknak tűnnek, mint a tévé és a rádió. És — bár nem tudom, milyen eredmények születnek a következő harminc évben, de — nehéz elképzelni, hogy ha virtuálisan rekreált, ugyanakkor a parfümjük illatáig realiztikus hologramfigurák játszanak a színházakban és a koncerteken, akikkel kapcsolatba is lehet lépni, akkor a Hold, feltehetően a kor legmodernebb technikájával felszerelt kutatóbázisának tagja miatt forgatna papírlapokból álló erotikus magazint (aki ráadásul nem az elbeszélő, akinél még megmagyarázható, hogy miért régi kiadású verseskötetet és nem e-bookot szeretne lapozgatni)?

A történet háttérét adó (hozzánk képest) jövőbeli technológia tehát apró pontokon zavarossá vagy mesterkéltté teszi a megalkotott világot. Mindezek részletek csupán és nem a regény fókuszpontjai, de mégsem elhanyagolhatók, hiszen bizo-

nyos újítások és tudományos kérdésekre adható válaszok igen meghatározók a műben és a narrátor életében. Tulajdonképpen a regény feltehető célja egy olyan világot teremteni, melynek egyes elemei (még?) idegenek számunkra, miközben az elbeszélőben kibontakozó gondolatok nagyon is hozzáférhetőek. Példa erre a szövegben gyakran szereplő *telinfő*, melynek működéséről sosem olvassuk leírást, mégis sejthető, hogy a mobiltelefonhoz hasonló szerkezet lehet, valamiképp mégis más (ezért is az eltérő megnevezés), ugyanakkor a regény nem feltétlenül valami különös, futurisztikus kütyü feltalálására törekszik. A technikai és társadalmi változások (a történet nagy részében) inkább külsőlegesen Laád Szabolcs számára, él velük együtt vagy hozzájuk képest, nem kimondott katalizátora az eseményeknek, inkább arra keresi a kérdést a szöveg, hogy individuálisan hogyan lehet a különböző jelenségekkel szembesülni (mint a már említett nyomkövetők vagy az elmetisztítás bevezetésekor). Tudományos oldalról az elbeszélőt már korán foglalkoztatni kezdik a különböző kérdések — napkihülés, globális viszonyok —, míg a tár-

sadalmi problémák egészen máshogyan érintik, ilyen a királyság újra bevezetése, valamint a zavargások és a szüleinek (és még sokaknak) az eltűnése.

Nem elhanyagolható egyébként a regény magyarságtudata sem, egyfelől kulturálisan, másfelől nevek és kifejezések, azok más nyelvre történő fordítása és értelemvesztése felől. Külön érdekes, hogy a Hold soknemzetiségű társadalmát nemzeteknek megfelelően, egymástól — néhány esetet leszámítva — elszigetelve képzelet el, talán a kor viszonyainak megfelelően, vagy éppen azt üzenve, hogy hiába lehetne egy Földről kiszakadt és országhatároktól mentes helyen másképp, az emberek ott is ugyanazt a viszonyrendszert hozzák létre, az ál-Budapesttel az ál-határokat is ugyanúgy magukkal viszik. Társadalmi és politikai oldalról sincs szó sosem feldolgozott vagy elképzelt jelenségekről (vagy az újra-megtörténés víziójának radikális újszerűségéről), inkább az válik érzékelhetővé, hogy ezek az egyáltalán nem súlytalan jelenségek (nem beszélve a személyes érintettségéről a szülei esetén) mennyire mellékessé redukálódnak az életének összegzésekor. Végül azonban a regény sci-fi, illetve utópisztikus oldala egyaránt erőtlen marad, és hiába másodlagos tematikus szinten, ennek mélyebb, átgondoltabb kidolgozásával a szöveg egésze is jobban tudna működni.

A *Hold on* narratívájában végig összegzésről és emlékek rendberakásáról, felelevenítéséről van szó, melyből azonban hiába szeretnénk megtudni, hogy például mi történt pontosan a szülőkkel, mikor az elbeszélő sosem kezdett kutatni utána és minduntalan csak fel nem tett kérdésekhez, illetve akkor még nem elég súlyosnak éreztelt pillanatokhoz jut el. Szabolcs életének szereplői, ha nem is olyan váratlanul és hirtelen, mint a szülei vagy Apáti Anna, de mind eltűnnek, és csak nehezen értelmezhető emlékfoszlányok maradnak utánuk. A többek között ebből fakadó rejtélyesség lényeges hajtóereje a szövegnek. A történetben generált titkok ugyanakkor egyre inkább nyugtalanságot keltenek, mert bár bizonyos kérdésekre választ kap az olvasó, végül úgy kapcsolódnak egymásba az idősíkok, és bizonytalanodik el az elbeszélő hitelessége, hogy kérdéses, mit lehet tényleg valóságnak tekinteni. A lázárzsigákról, akikről már a regény elején tudjuk, hogy az elbeszélővel vannak a Holdon, csak jóval később derül ki, kicsodák — azonban annyira magabiztosan beszél róluk és annyiszor lebegtetni saját kutatómunkájának különösségét, hogy az olvasó számára sejtethető, itt egy fontos, a szövegben még biztosan szerepet kapó fordulat megelőlegezése történik. A lázárzsigák egyébként a regény talán legjobban kidolgozott és legemlékezetesebb részei.

A számtalan sejtetés és előreutalás szövevényéből azonban végül egy olyan háló képződik, ahol rengeteg a homályos pont. Egyes elemek csak különös momentumok maradnak, melyek összefüggéseit a rendelkezésünkre álló elbeszélés-darabokból próbálhatjuk kirakni, de a kérdések egy részére soha nem kapunk választ. Miért volt fontos az álomirtó szépapapa, és akart-e üzenni valamit? Mi történt pontosan az elmetisztításon? Megvalósítható valamiképp az időutazás? Laád Szabolcs többször ta-

gadja ennek lehetőségét, a szöveg maga mégis bizonytalanságot teremt, több ponton boncolgatja a kérdést — mintha egy később kibomló titkot akarna megelőlegezni —, majd nem szolgál végső konklúzióval. Az időkezelés több síkon válik izgalmassá: egyrészt ott vannak a lázárzsigák, akik, hiába bírnak hihetetlen lexikai tudással, mindig összecszerelik az igeidőket (és látszólag nem érzékelik a köztük lévő különbségeket). A dátumok pontos megadása hangsúlyos, ez némileg segíti az eligazodást, hiszen nem lineáris elbeszélésről van szó — ezzel azonban erős ellentétben áll, hogy az idősíkok néhol mintha kioltanák egymást. Mintha jelen — múlt — jövő nem csak a lázárzsigák beszédében keverednének össze.

Az időt érintő bizonytalanság és vele együtt minden titok tulajdonképpen ugyanahhoz a jelenséghez kapcsolódik: Apáti Annához. Nemcsak az elbeszélő életének legmeghatározóbb élménye a vele való megismerkedés estéje, hanem egyben a legnagyobb rejtély is. Minden elképzelhető lehetőségbe belekapaszkodva Szabolcs hiába keresi a világ több pontján, amíg tíz évvel később maga Anna nem keresi föl a Holdon. De Apáti Annáról nemhogy keveset tudunk meg, hanem a végére már abban is kételkednünk kell, egyáltalán létezik-e. A szöveg fokozatosan megkérdőjelezi önnön hitelességét, Szabolcs maga megnevez ugyan ködös emlékeket, illetve olyanokat, melyeket valami módon lát maga előtt, ugyanakkor biztos benne, hogy abban a formában nem történhetek meg (például az anyját mindig ugyanabban a kardigánban látja, pedig jól tudja, hogy csak azért, mert ezt a ruhadarabot örzi tőle). Ahogy az anyagba képes illatokat képzelni, úgy az emlékezete hiányos pillanatait is kiszínezheti.

Bonyolítja még a kérdést, hogy egy önmagát kívülről értkelni képtelen figuráról van szó, aki tudatja velünk, régebben mennyire odáig volt saját magáért és önmaga hihetetlen, akár mindent megváltoztatni képes eredményeiben hisz (a regény nyelvezete néhol már zavaróan önelégült hangvételű, ahol már kevésbé Laád Szabolcs mint karakter, sokkal inkább az elbeszélő mint saját narratívájának szerelmese tűnik föl). Kapcsolatok létesítésére nem képes, de főleg azért, mert nem érzi szükségét. Az egyetlen, amihez kötődik, az Apáti Anna képe, aki lehet egy szerelem, egy idea, vagy aki éppen a megfoghatatlansága miatt válik ennyire fontossá. Az űr nemcsak a világűr iránti vonzódás, hanem a végtelen üresség, az abban való határtalan egyedüllét manifesztációja lesz a karakter számára. Apáti Anna és a Hold alakja még abban a tekintetben is egymásba mosódik, hogy a férfi velük kapcsolatban beszél (önmagán kívül) szerelemről/szeretetről, ezért válhat — a regény motívumainak logikája alapján — a nővel való találkozás is az égitest terében lehetségessé. A tér kérdése pedig szorosan kötődik az időhöz, az időutazás lehetősége ugyanis úgy merülhetne föl (ahogyan a narrátor Annának kifejti), ha a tér be tudna süppedni. Ez a süppedés, összesűrűsödés nemegyszer metaforaként vagy álomképként fordul elő: például egy magába harapó kígyó képénél. A történetvezetés hasonlóan metaforikus szintre kerül: ahogy az elbeszélő magánya egy talán maga által kreált képbe kapaszkodik, úgy az emlékezés is önma-

gát emészti fel. Elindul a végponttól, az utolsó kimondott szótól az elbeszélő minden elemével egyszerre létező (nem múltként és jelenként meghatározódó) életén át az elbeszélés kezdőpontjára — és mire odáig ér, már az sem biztos, hogy a narrátor, akit hallunk, egyáltalán képes lehet-e összefüggő beszédre. Annyi mindent akar azonban önmagába foglalni — teremtést, kapcsolatokat, tudományt, társadalmat és egyetemes igazságokat —, hogy a végén kérdéses, nem esik-e szét a telítettségétől ez a sok, egymásba olvasztott darab.

KLAJKÓ Dániel

Az önálló mondat magányossága

(Neszlár Sándor: *Egy ács nevelt fiának lenni. Magvető, 2019*)

Alan Sillitoe híres elbeszélésében, *A hosszútávfutó magányosságában* a narrátor, Smith a javítóintézetek futóversenyén a következő meglátásáról számol be az olvasónak: „Gondolom, sokáig tartott, míg eljutottam idáig, mert abban a rabló életben sose volt se időm, se nyugalom semmit végiggondolni, most meg csak jönnek a gondolatok, és más bajom sincs, csakhogy gyakran meg se tudom állítani őket, még akkor se, mikor már úgy érzem, hogy az agyamba beáll a görcs...”¹ Az elbeszélésben Smith a futást mintegy üres kontemplációként, a gondolkodást elősegítő mechanikai műveletként és a szabadság tereumaként jellemzi. Természetesen Sillitoe szövege a futáson keresztül teljesen más jelenségeket (a hatalmi direktívák és az egyén kapcsolatát) visz színre, mint Neszlár Sándor *Egy ács nevelt fiának lenni* című alkotása, mégis az elbeszélő ezen kijelentését poétikai működés-elvként tükröződni látom az *Egy ács...* mondataiban. Neszlár második kötete különös kísérleti alkotás, ahol a futás cselekvése nyújt remek alapot a különböző gondolatok, emlékek, benyomások, élmények, érzések forgácsainak mondattá alakításához. A szöveg bevezetőjében vagy előszavában éppen azt tematizálja, hogy a futás testi aktivitása szolgál az eszmefuttatás, később pedig az írás indukálójaként: „Minden a futással kezdődött, írni kezdtem a kilométereket, aztán az edzések után egy-két mondatot is...” (5) És hogy a futás valójában csak ösztönző funkcióval bír, alátámasztja, hogy a kötet végéhez közeledve egyre kevésbé kap hangsúlyt, s csak áradnak tovább a különböző tartalmakra vonatkozó mondatok.

Egy másik futással kapcsolatos leírás is párhuzamba állítható a Neszlár-könyv működési elvével, mégpedig Nádas Péter *Évkönyvének Október · november* című fejezete: „A futó embert különben sem a lába viszi, hanem a lélegzete. Lovelockról írják, hogy nem a lábával, hanem a fejével futott. S minél egyenletesebben lélegzi be iramának üteméhez szükséges levegőjét, annál érzékletesebben ömlik át belé a másként fagyosnak és lelketlennek bizonyuló külvilág. [...] Nincsen szüksége többé az akaratára, mégis bensőséges élményévé válik a legyőzendő ellenállás minden részlete, a légmozgás ereje, iránya, a levegő hőmérsékle-

¹ Alan SILLITOE: *A hosszútávfutó magányossága*, ford.: GÖNCZ Árpád, Sziget Könyvkiadó, Budapest, 1999, 44.